

Pohorska drevesa v presežnikih

Samo Jenčič

Bilo je leto 1995 in skozi gozd na Orlici na Pohorju se je pomikala kolona ljudi. Gozdarji, naravoljubci, naravovarstveniki, strokovnjak za dendrologijo, geodet, kmet – skoraj kakih deset nas je bilo. Ustavili smo se pri Sgermovi smreki. Merili smo razdalje, čistili smo koridorje za nemoten pogled na drevo skozi podrast, geodet je postavil svoj instrument, dolgo časa zrl skozenj v vrh drevesa in v točko, kjer se drevo stika s tlemi, izpolnjeval obrazce, nekaj računal in nato važno in z nasmehom oznanil: 61,7 metra je visoka.

Odpravo je organiziral dr. Robert Brus z gozdarske fakultete v želji, da se prepriča, če so govorice in meritve gozdarjev ter mariborskih naravovarstvenikov resnične – kazale so namreč dokaj neverjetno višino drevesa preko 61 metrov. Tako visokih dreves sploh ni v Sloveniji, kaj Sloveniji, še v Evropi ne! No, pa se je pokazalo, da so. Sgermova smreka je bila uradno in strokovno izmerjena in spoznana za najvišje slovensko drevo in eno najvišjih v Evropi. Presega jo verjetno le kak izjemen primer ek smreke ali jelke z območja osrednjega Balkana. Nad 60 let stari in v zadnjih časih nepreverjeni podatki govorijo o dveh drevesih, smreki in jelki iz Peručice, ki presegata višino Sgermove smreke. Tudi v osrednji Evropi je bilo izmerjenih nekaj dreves, ki so po višini presegala Sgermovo smreko, vendar danes ne rastejo več.

Med naravne vrednote, kakor jih opredeljuje *Zakon o ohranjanju narave*, sodijo tudi izjemni primerki dreves. Njihovo izjemnost opredeljujejo njihova velikost (debelina debla in višina drevesa), starost, redka vrsta, nenavadna oblika, dodatni pomen pa jim dajo še ekosistemska pomembnost, znanstveno raziskovalna pomembnost in pričevalnost (na primer hišna drevesa, drevesa ob sakralnih

objektih, spominska drevesa, drevesa, posajena na posebnih legah v prostoru, in tako dalje). To so drevesa, ki so pomembno in skoraj neločljivo povezana s krajino in življenjem človeka v njej in jim je treba zagotoviti vso strokovno pozornost.

Če pogledamo karto Slovenije z vrisanimi drevesnimi naravnimi vrednotami, opazimo, da niso enakomerno porazdeljene, ampak so v nekaterih predelih Slovenije zgoščene. Najmočnejša taka zgostitev je Pohorje, predvsem območje poselitve v nižjih in srednje visokih legah. Okoli Pohorja je nanizanih nekaj večjih krajev (Maribor, Slovenska Bistrica, Oplotnica, Zreče, Vitanje, Mislinja, Slovenj Gradec, Dravograd, Ruše), nekaj krajev se je ugnezdilo na samem Pohorju (Lovrenc, Ribnica, Primož, Šmartno ...), na pohorskih pobočjih pa najdemo veliko število kmetij, ki so bolj strnjene na sončnih legah, bolj samotne in na redko posejane pa na severnih. Te kmetije so dom velike večine izjemnih dreves Pohorja.

Od 1.813 drevesnih naravnih vrednot, ki jih ta trenutek premoremo v Sloveniji (vir: *Naravovarstveni atlas*), jih je na Pohorju 290. Ta visoka številka je po eni strani odsev dejanskega bogastva izjemnih dreves na Pohorju in navezanosti Pohorcev nanje, po drugi strani pa dejstva, da so (smo) mariborski naravovarstveniki že od začetkov osnovanja naravovarstvene službe v Mariboru imeli precej »posluha« za drevesa in smo jih v vseh letih delovanja pridno beležili, se pogovarjali z njihovimi lastniki in si prizadevali, da bi jih ohranili. Velik začetnik tega početja je bil starosta mariborskega naravovarstva Mirko Šoštarič (1920–1999), ki je že v letih 1966 in 1967 v reviji *Varstvo narave* objavil svoje dokaj podrobne popise izjemnih dreves Podravja in Pomurja.

Kaj lahko na splošno rečemo o pohorskih drevesih? Ker velik del Pohorja pokriva

gozd, bi pričakovali, da je med izjemnimi pohorskimi drevesi največ gozdnih. Pa ni tako. Razen razmeroma majhne površine gozdov, ki je zavarovana v okviru gozdnih rezervatov, je gozd na Pohorju gospodarski. Lastniki gozdov so vedno poskrbeli, da so drevesa v svojem gozdu uporabili, ko so bila najvrednejša in so še imela dimenzije, ko jih je bilo tehnično še možno spraviti iz gozda in izkoristiti. Zato orjaških dreves v gospodarskih gozdovih ni. Izjema so posamezna drevesa, ki so jih lastniki puščali v gozdu kot ponos svojega gozda, simbol posesti, »za seme« ali kot »mati dreves«. Med drevesnimi naravnimi vrednotami Pohorja

tako prednjačijo hišna drevesa. To so drevesa, ki so bila sajena in negovana v bližini objektov kmetije in imajo poleg estetske še mnogo uporabnih vlog – dajala so senco, zaščito pred strelo in vetrom, plodove, čaj in še kaj. Tako je hišnih dreves skoraj 70 odstotkov od vseh evidentiranih, dreves v gozdu je nekaj manj kot 20 odstotkov, ostalih 10 odstotkov pa si razdelijo drevesa, posajena ob sakralnih objektih, in drevesa, ki rastejo na posebnih krajih v krajini, na primer na razpotjih, razglediščih, spominskih točkah in podobno. Po drevesnih vrstah je zastopanost taka: v bazi pohorskih izjemnih dreves imamo 181 lip, 79 tis, 23 bukev, 22 smrek, 17 pravih kostanjev, 13 hrastov, 9 cemprinov, 7 duglazij in javorov, 5 borov in pacipres, 4 jesene in jelke, 3 hruške, rumene drene, breste, jerebike in bodike, 2 oreha, macesna, kleka in topola ter en zeleni bor, kavkaška jelka, črni bezeg, črni oreh, mokovica in vinska trta – brajda. Če številke seštejemo, je številka večja od števila drevesnih naravnih vrednot, saj so ponekod cele skupine dreves zajete kot ena vrednota. Poleg posameznih dreves in njihovih skupin moramo omeniti še pet rastišč tise in osem parkovnih nasadov in drevoredov, ki imajo status oblikovane naravne vrednote.

Lipa pri cerkvi svetega Bolfenka v Hudem Kotu ima obseg debla 828 centimetrov.

Foto: Samo Jenčič.

Najznamenitejša in najbolj posebna pohorska drevesa

Lipe (tu sta zajeti obe vrsti, velikolistna lipa in malolistna lipa ali lipovec) se pojavljajo predvsem kot hišna drevesa in drevesa ob sakralnih objektih. Kot lipe, ki sodijo v sam slovenski vrh, moramo vsekakor omeniti Sedovnikovo lipo nad Primožem nad Vuzenico (792 centimetrov – v oklepajih so navedeni obsegi debel ali druge izstopajoče lastnosti), Lipo pri cerkvi sv. Bolfenka v Hudem Kotu (828 centimetrov), Kresnikovice lipe na Bojtini (840, 638, 615 centimetrov) in Švajgerjevo lipo na Smolniku (833 centimetrov).

Poseben je pomen pohorskih **tis**. V severovzhodnem delu Pohorja (Lovrencu, Činžatu, Lobnici, Smolniku, Vrhovem Dolu in Hrastju) imamo največjo koncentracijo tis, opredeljenih kot naravne vrednote, v Sloveniji. Tise so bile tu sajene kot hišna drevesa in dosegajo izjemne mere. Najdebelejša (tudi v Sloveniji) je Jurševa tisa v Logu pri Bistrici ob Dravi (488 centimetrov). Tis s premerom debla več kot en meter (en meter debeline = 314 centimetrov obsega) imamo v tem delu Pohorja kar 19! Kot drevesna vrsta je tisa v pohorskih gozdovih zelo redka, imamo pa evidentiranih pet manjših rastišč, ki so verjetno posledica semenjenja posajenih hišnih dreves.

Kot hišno drevo se, predvsem v vzhodnem delu Pohorja, pojavlja tudi pravi kostanj. Omenimo naj Potnikov kostanj na Planici (930 centimetrov), kostanj pri Zgornjem Marinu v Vrhovem Dolu (900 centimetrov), Dolarjev kostanj na Hočkem Pohorju (874 centimetrov), Gradišnikova kostanja v Loki pri Framu (885 in 687 centimetrov) in Štrucov kostanj nad Josipdolom (747 centimetrov).

Smreka je drevesna vrsta, katere predstavniki s statusom naravne vrednote, z izjemo dveh dreves, ki sta sajeni kot hišni drevesi (Jozefovičeva smreka v Framu – 315 cen-

*Švajgerjeva lipa.
Foto: Samo Jenčič.*

Jurševa tisa v Logu pri Bistrici ob Dravi, obseg debla meri 488 centimetrov.

Foto: Samo Jenčič.

Dolarjev domači kostanj na Hočkem Pohorju ima obseg debla 874 centimetrov.

Foto: Samo Jenčič.

timetrov - in Ropičeva smreka na Rečnjaku - 390 centimetrov), se pojavljajo le v gozdu. Omeniti moramo najznamenitejše tri: Sgermovo smreko na Orlici, ki je najvišje drevo v Sloveniji (340 centimetrov, višina 61,8 metra po zadnji uradni meritvi leta 2006), Cebejevo smreko na Smolniku (480 centimetrov) in Pahernikovo smreko v Hudem Kotu (416 centimetrov), simbol Pahernikovih gozdov. Pa morda še smreko ob Radoljni nad Lovrencom, pri »Pruhu« (410 centimetrov), in stebrasto Gračanovo smreko na Činžatu, ki sicer ni debela (184 centimetrov), ponaša pa se z izjemno, ozko,

stebrasto krošnjo in redkimi, kratkimi, povešenimi vejami.

Velikih jelk je na Pohorju malo. Vsekakor pa moramo na tem mestu omeniti Maroltovo jelko, ki je po udaru strele pogorela 4. septembra leta 2010 in je bila z obsegom debla 605 centimetrov najdebelejša slovenska jelka. Ostanke njenega orjaškega debla smo ohranili, ležijo v gozdu tako, kot so padli, počasi trohniijo in se vračajo v krogotok življenja. Najbolj na očeh nam je trenutno Trbisova jelka, ki raste ob cesti Hoče-Bellevue v bližini Apart hotela (347 centimetrov).

*Gračanova smreka
na Činžatu s svojim
edinstvenim videzom.
Foto: Samo Jenčič.*

Gregornova bukev v Hudem Kotu ima obseg debla 622 centimetrov.

Foto: Samo Jencič.

Bukev je na Pohorju splošno razširjena vrsta. Od izjemnih primerkov moramo vsekakor omeniti najdebelejšo bukev v Sloveniji, Gregornovo bukev v Hudem Kotu (622 centimetrov), pa še Hajšekovo bukev ob stari Grofovi cesti nad Lovrencem (466 centimetrov), bukev pri cerkvi svetega Bolfenka na Mariborskem Pohorju (541 centimetrov) in izjemni pas desetih bukev mejašnic na grebenu Petrovega vrha v severnem delu Rdečega Brega z obsegi debel do 446 centimetrov.

Izjemne predstavnike ostalih vrst naj naštejemo kar mešano: Mravljakov hrast v Šentjanžu nad Dravčami (465 centimetrov), Hrast v Mislinji (580 centimetrov), Klančnikov hrast na Rdečem Bregu (546 centimetrov), Cemprin pri spomeniku na Klopnem vrhu (234 centimetrov – najdebelejši v Sloveniji), Brabarjeva brajda na Rdečem Bregu (83 centimetrov), Šlausov oreh na Kumnu nad Lovrencem (426 centimetrov), Štiblerjeve duglazije v strmini nad Falsko elektrarno (do 404 centimetrov), Grizoldov

Hajšekova bukvina na Kumnu nad Lovrencem z obsegom debla 466 centimetrov.

Foto: Samo Jenčič.

Sedovnikov javor z obsegom debla 970 centimetrov, fotografija iz petdesetih let. Levo zadaj je Sedovnikova lipa, ki še raste in ima obseg debla 792 centimetrov.

Foto: družinski arhiv lastnika.

jesen nad Rušami (543 centimetrov), Skrbnjekova hruška na Urhu (525 centimetrov) in Frtnatova hruška na Planici nad Framom (568 centimetrov – najdebelejša v Sloveniji). Na Pohorju imamo tudi nekaj nasadov dreves in drevoredov. Omenimo naj nasad dreves na Ipavčevem v Pivoli, ki je danes del mariborskega botaničnega vrta (mamutovca 660 in 568 centimetrov, klek 445 centimetrov), drevored dvajsetih koprivovcev na Rutu v bližini Falskega gradu (do 203 centimetrov), Zoisov park v Mislinji (duglazije do 497 centimetrov).

Veliko izjemnih dreves je anonimnih, se pravi, da niso evidentirana in nimajo nobenega statusa, so pa vendarle izjemna in spoštovanja vredna. To so, na primer, smreke na območjih pohorskih barij, ki zaradi izjemno težkih razmer izredno počasi rastejo in ob skromnih dimenzijah dosegajo visoke starosti (v pisarni imam odrezek približno 10 centimetrov debele barjanske smreke z okoli 180 letnicami), ali pa drevesa, predvsem smreke, bukve in jelke, ki rastejo v edinem pohorskem pragozdu Šumiku. Teh ni nihče popisoval, ob obisku pragozda po planinski poti ob Lobnici pa lahko občudujemo njihovo veličastnost.

In na koncu še odstavek, posvečen drevesom, ki jih več ni. V nasprotju z naravnimi vrednotami nekaterih drugih kategorij, ko

so na primer geološke, morfološke, hidrološke in tako dalje, so drevesne najbolj minljive in kratkega trajanja. Čeprav so drevesa trdoživa in nekatere vrste lahko doživijo stoletja, je vsakega drevesa enkrat konec. Tako obstajajo spomini, zapisi in pričanja o izjemnih pohorskih drevesih, ki jih ni več. Med njimi moramo vsekakor omeniti: že prej navedeno Maroltovo jelko, Dravčbaherjev rdeči bor nad Vuzenico (ki je bil s 360 centimetrov obsega najdebelejši rdeči bor v Sloveniji), Lipo na Covnarci pri Mislinji (811 centimetrov), Globokarjevo jelko nad Rušami (525 centimetrov), veličasten, »gotški« Jospdolski lipov drevored, ki so ga zaradi varnosti podrli in na novo zasadili leta 2017, in pa čudo vseh čudes, Sedovnikov javor pri domačiji Sedovnik, ki je imel obseg debla nepredstavljaljivih 970 centimetrov in ga je podrł veter leta 1956.

Med pisanjem članka in objavo se je zgodilo, da je tudi Cebejevo smreko treba uvrstiti v zadnji odstavek o nekdanjih drevesih: v poletnem času leta 2019je podlegla močnemu napadu lubadarja in so jo posekali.

Samo Jenčič je univerzitetni diplomirani inženir gozdarstva in že vrsto let dela kot naravovarstvenik na mariboski območni enoti Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave. Ukvarja se z varstvom narave v gozdnem prostoru, posebno nagnjenje pa čuti do starih, velikih, debelih in kako drugače posebnih dreves. Rad in mnogo fotografira naravo, z ilustracijami – konjičkom, ki se prepleta s službo – pa med drugim pripomore k izobraževanju in širjenju zavedanja o varstvu narave med ljudmi.